

METODERAPPORT

Sår som aldri leges

**Dokumentarfilmen "Sår som aldri leges",
(Studio Regin A/S, 2005, NRK 1. 9. 2006)**

Artikler i Bergens Tidende i oktober 2006 og januar 2007

1. Journalist:

Ingebjørg Jensen

2. Tittel på temaet:

Sår som aldri leges

3. Publisert:

Dokumentarfilm "Sår som aldri leges", Studio Regin A/S. Idé , research, manus og co-regi: Ingebjørg Jensen. Vist på NRK1, Dok1, 9. okt. 2006 og 13. okt. 2006. Utgitt på dvd i okt. 2005.

2 artikkelserier i Bergens Tidende : 8.,9.,10. og 11. okt. 2006, og 11.,12.,13. og 14. jan.2007.

Adresse:

Frilansjournalist Ingebjørg Jensen
Spelhaugen 20, 5047 Fyllingsdalen
Tlf. 55 16 79 19

Studio Regin a/S
Ved produsent Sverre Pedersen
Jac Neumannsgt.26, 1384 Valstad
tlf. 91 32 59 57

Bergens Tidende
v/ utgavesjef Stig Grimelid
Krinkelkroken 1, Postboks 7240, 5020 Bergen
tlf 98 29 50 25

5. Kontaktperson:

Frilansjournalist Ingebjørg Jensen, Spelhaugen 20, 5047 Fyllingsdalen,
tlf 55 16 79 19 og 95 76 80 96

6. Redegjørelse for arbeidet.

Innledning

4. oktober 1944 kom 140 allierte bombefly inn over Laksevåg , i dag en bydel i Bergen. 11 minutter etter hadde de sluppet 1400 bomber over bebyggelsen. I ruinene av Holen skole lå 61 døde barn, og 20 voksne. 193 sivile ble drept denne dagen. Målet var det tyske verftsområdet, men angrepet ble den største sivile katastrofen i Norge under krigen – og kanskje den mest fortiete: Det var jo våre allierte som sådde død og fortvilelse.

”Er du ikke sint på engelskmennene som drepte farmor?”, spurte jeg og brødrene mine min far da vi var små. Jeg husker min far saklige svar, fremført med sammenbitte tenner: ”Nei, det var nødvendig for å vinne over tyskerne”.

De fleste av barna som klatret levende ut av ruinene av hjembygden, lever fremdeles med åpne sår i sjelen. 60 år etter strever de med å få krigspensjon.

A) Når og hvordan kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?

Våren 2003 gikk jeg på tegneseriekurs i forkant av den årlige Raptus- festivalen i Bergen. Temaet var ”konflikt”, Irak- krigen var under oppseiling, og jeg tenkte på konsekvensene av krig for enkeltmennesket. Resultatet ble en fire siders tegneseriehistorie om min farmors siste time 4. oktober 1944, før bombene traff hjemmet og hun omkom sammen med de tre andre som var i huset. Jeg leste, kikket på bilder og tegnet meg inn tiden. Jeg har vært opptatt av de psykiske sporene av krig siden jeg i 1978 skrev om min første sak om seinvirkningene av den spanske borgerkrigen. Siden har jeg også skrevet mye fra andre land om temaet. Mens jeg tegnet ble jeg opptatt av at dette som hadde skjedd på mitt hjemsted burde festes til film, med fokus på barna, i et 60- år - etter- perspektiv. Jeg ringte min fetter, filmprodusenten Sverre Pedersen i Studio Regin A/S i Oslo. Han mistet også sin bestemor i bombingene, og har som jeg vokst opp med fortelsen, både i familien og som elev på den gjenoppbygde Holen skole. Han tente på ideen, og i mars 2003 var jeg i gang med research.

Jeg ville neppe fått en så stor kontaktflate og oppmerksomhet fra de som opplevde bombingene dersom jeg ”bare” skulle lage artikler. Så har da også filmarbeidet vært bærebjelken for alle artiklene jeg har skrevet underveis. Jeg begynte på en artikkel om krigspensjon på slutten av året. Det ble til en artikkelserie i fem deler i Advokatbladet (2004-2006). Siden en artikkelserie i ni deler i Sydvesten (2005-2006). Disse ble vurdert av juryen i 2006. I forbindelse med visningen av filmen på NRK i oktober 2006 laget jeg en fire- delt artikkelserie for Bergens Tidende , og en ny serie med fokus på krigspensjon i januar 2007. Parallelt med filmarbeidet begynte jeg i 2004 også å jobbe på en tegneseriebok med ekstra sider med fakta og intervjuer. Boken ”Bomber over barneskolen” utgitt på Westwind forlag i november 2006.

B) Hva var den sentrale problemstilling ved starten av prosjektet?

I 1994 kvitte jeg meg for å ta kontakt med de overlevende fra Holen. Min bakgrunn gjorde nok at jeg ekstra redd for å påføre de overlevende opprivende opplevelser. Til slutt tok jeg mot til meg og kontaktet Helge Eide Knudsen, beintøff forretningsmann og milliardær, som jeg antok ville takle min henvendelse bedre enn de fleste. Men da han fortalte, ble den mektige mannen til 11- åringen i skolekjelleren som gråt over bestekameraten på 13 år. De snakket sammen for siste gang i skolekjelleren, sekunder før bombene rammet. Denne samtalen ble min sterkeste journalistiske opplevelse, som jeg har tenkt på mange ganger. Men jeg følte at jeg bare hadde skrapet på overflaten med mine artikler i 1994. Så da jeg gikk løs på

filmprosjektet i 2003, visste jeg at det var dette vi måtte gripe fatt i: At tiden *ikke* leger alle sår, spesielt ikke de psykiske sårene. Dette ville jeg vise.

C) Ble problemstillingen endret underveis? I så fall hvorfor og hvordan?

Verken jeg eller Sverre Pedersen var klar over problematikken med krigspensjon da vi startet prosjektet. Jeg ble oppmerksom på det da jeg møtte Holen- barna Alma Fossedal og Ragnhild Brattetveit i november 2003. De to hadde søkt, og fått avslag, og gått til søksmål mot staten. Nå ventet de på rettssakene. Jeg hørte på deres historier, leste loven og forskriftene og kvinnenens saksdokumenter. Det var rystende lesning og jeg konkluderte: Dette dreier seg ikke bare om barn og krigstraume, fortielse og manglende oppfølging fra voksensamfunnet den gang, men en pågående urett og en ny opplevelse av "omsorgssvikt" fra samfunnet. Sverre Pedersen var enig i at dette var viktig også for filmen. Nå hadde mitt journalistiske arbeid fått to fokus:

1) Vise krigstraumer og manglende oppfølging den gangen i et 60- års perspektiv

2) Vise hvordan Staten behandler tidligere Holen- barn som søker krigspensjon

Jeg startet med å studerte loven om krigspensjon, paragrafer og forskrifter:

"Krigsulykke vil si enhver skade på person som er følge av krigshendinger så som ildgivning, flyangrep, bombe- eller granateksplosjoner, torpedering og minesprengning og videre skade på person påført på grunn av patriotisk arbeid eller holdning.

Når det finnes rimelig kan det også for andre skader som er påført en person ved hendinger som skyldes krigen ytes hel eller delvis erstatning etter denne lov", heter det i Sivilloven §2. Forskriftene setter som vilkår for rett til ytelse at " det er årsakssammenheng mellom de invalidiserende lidelsene og krigsulykke eller krigspåkjenninger. Etter rettspraksis må det anses som mest sannsynlig eller fremstille seg som den mest nærliggende mulighet at skaden eller den svekkede helsetilstand skyldes krigsulykke/- krigspåkjenninger."

Hvem avgjør om det er en slik sammenheng? Søknad om krigspensjon går direkte til Rikstrygdeverket(RTV)*. Et avslag der kan ankes til Trygderetten(TR).

2a) Krigspensjon: Første problemstilling var å finne ut hvordan RTV anvender loven og forskriftene på søkerne som var på Holen skole eller andre steder på Laksevåg under bombingene ble følgende.

Fem av de tolv overlevende vi intervjuet for filmen hadde søkt krigspensjon på grunn av psykiske seinvirkninger. Fire hadde fått nei av RTV. Jeg sammenlignet dokumentene, og fikk etter hvert et bilde av vilkårlighet og ulikhet i avgjørelsene hos RTV : Hvorfor fikk for eksempel den ene av to klassevenninner omgjort saken sin i TR, og den andre ikke? Den ene har mistet moren sin som femåring. Hvorfor brukes dette som argument mot at hun skal få krigspensjon, istedenfor å føre det opp på kontoen "ekstra stor sårbarhet"? Hvorfor tok ikke RTV og TR hensyn til søkerens påpekning av konkrete feil hos den sakkyndige, men brukte tvert imot det feilaktige grunnlaget mot søkerne? Jeg fant stadig et stort gap mellom historiene til søkerne og den psykiatrisk sakkyndiges konklusjoner. Likevel, i sak etter sak var det åpenbart at den sakkyndiges ord veide tyngst, også for TR. Det skjønte jeg da jeg leste 12 anonymiserte kjennelser fra TR. Den sakkyndiges feil følger med som om det var fakta, og

* I juli 2006 skiftet Rikstrygdeverket/RTV navn til NAV. Siden det meste av det som skildres her, skjedde før navneskiftet, bruker jeg RTV om tiden før.

blir avgjørende for kjennelsen. Jeg registrerte likevel en liten forskjell mellom RTV og TRs vektlegging av den sakkyndiges ord, i de sakene der han var i tvil: Mens RTV brukte den sakkyndiges tvil mot søkerne, lot Trygderetten den sakkyndiges tvil komme søkeren til gode.

2b) Krigspensjon: Jeg ville så finne ut mer om RTVs valg og bruk av sakkyndige, og begrunnelser for valgene:

Alle søkere jeg har snakket med, og som har blitt bedt om å møte hos RTVs sakkyndige i Bergen, har hatt svært negative reaksjoner på ham. Når jeg leste hans rapporter, ble det lettere å forstå disse reaksjonene. Men mens produsenten og noen av mine kolleger mente at jeg burde "ta" den sakkyndige i Bergen, har jeg hele tiden ment at det ville være en avsporing fra hovedsaken, nemlig RTVs valg og bruk av bestemte psykiatere, og hvordan RTV forsvaret sitt valg av sakkyndige, selv når de begår påviselige faktafeil og avgir mangelfulle rapporter. Et eksempel: "Den beste ekspertisen i Bergen" sa leder for Avd. for krigspensjon i RTV, Ottar Vold, om den sakkyndige i Bergen i 2004.

Det siste året har RTV henvist nye søkere til sakkyndige i Oslo, blant annet til prof. Ulrik Malt og prof. Lars Weisæth. Da en av de som gjenopptok saken sin nektet å reise, men sa seg villig til å bli undersøkt på Senter for krisepsykologi i Bergen, fikk han nei, og fikk avslag uten sakkyndigrapport. Jeg har spurt RTV om hvorfor RTV ikke vil bruke et anerkjent fagmiljøer som Senter for krisepsykologi i Bergen. Det offisielle svaret er at de av sædvane bare bruker leger og ikke psykologer, og bare psykiatere med kompetanse i katastrofepsykiatri "som etter hvert også har svært lang erfaring med å gjøre slike vurderinger opp mot krigspensjoneringslovgivningen". Dette mener de er i tråd med anbefalingene i Eitinger - rapporten.

Her må bemerkes at både psykiatere og psykologer fra Senteret vitnet til fordel for saksøker, mot RTVs sakkyndige, i en sak som staten tapte i lagmannsretten. Det betyr at de sakkyndige som lagmannsretten lyttet til, ikke blir regnet som gode nok av RTV.

2c) Krigspensjon: Etter 1.1.1990 skulle RTV bli mer liberal behandling av krigspensjonssøkere. Jeg måtte finne ut om det hadde skjedd:

Av Robert Pedersen (se BT 14.1.06) fikk jeg høsten 2003 et utklipp av en statlig annonse som i 1990 inviterte krigsskadde til å ta ny kontakt med trygdeetaten for å søke om krigspensjon: " Ved behandlinga av søknader om slik pensjon vil det med verknad frå 1. januar 1990 bli lagt større vekt på omfanget av krigspåkjenningane. Dette gjeld grupper av krigsdeltakarar med store krigspåkjenningar som er råka av psykiske seinskadar". Jeg fant ut at annonsen var en direkte oppfølger av Stortingsvedtaket som ble gjort etter at Eitinger-rapporten ble lagt fram, og som innvarslet en mer liberal praksis overfor søkerne. Robert hadde tatt annonsen på alvor, søkt igjen, og fått nytt avslag.

Høsten 2004 fikk jeg oversendt alle TR- kjennelsene som var lagt inn på data, det vil si fra 1992 til 2003, som angikk Holen/Laksevåg- søkere. Det virket som om de nyeste sakene tvert imot hadde fått strengere behandling. Hadde det samme skjedd i RTV? Jeg ba RTV for første gang om tall, og fikk nei. Fram til november 2006 har jeg fire ganger spurt etter de eksakte tallene. RTV/NAV hevder at slik statistikk ikke er ført. Arbeids- og inkluderingsdepartementet forsvaret NAV med at "det vil være en uforholdsmessig stor arbeidsbelastning å utarbeide slik statistikk i dag", og hevder som NAV at det heller ikke etter år 2000 er tallene lagret digitalt. (BT 11.1.06).

Uten tall var det vanskelig å vurdere om RTV virkelig var blitt mer liberale, slik Stortinget hadde ønsket. Mens jeg grunnet på hvordan jeg uten hjelp fra RTV skulle finne ut om saksbehandlingen hadde endret seg over tid, ble jeg kontaktet av folk som hadde vært huleboere eller blitt tvangsevakuert av tyskerne høsten 1944, fra Sørøya i Finnmark, som

hadde lest min artikkel om Holen skole i Advokatbladet i april 2004. De gjerne ville fortelle sin historie – også om behandlingen i RTV. Gjennom dem kom jeg også i kontakt med Rolf Andersen, tidligere sosialsjef på Sørlandet, som i 2002 hjalp 100 sørøyværingene med å søke krigspensjon. Han kunne legge fram tall som viste en klar endring: 95 prosent søkerne fikk avslag hos RTV. Året før hadde han hjulpet ni Sørøya- væringene å søke. Alle fikk ja fra RTV.

Innstramningene overfor Sørøya - søkerne skjedde altså i kjølvannet av informasjon om krigspensjon, med påfølgende markert økning i søkermengden. Kunne de mange avslagene Holen- barna hadde opplevd de siste årene også skyldes et liknende hopp i søkermengden? I 2000 holdt den nystiftede ”Minneforeningen av 4. oktober 1944” det første orienteringsmøtet om krigspensjon på Laksevåg noensinne, i samarbeid med representanter for Nasjonalhjelpens fond for krigen ofre, som fram til 2002 var statens rådgivere i krigspensjonsspørsmål lokalt. Like etter økte søkermengden merkbart.

Jeg bestemte meg for å spørre de vi intervjuet for filmen: En av dem, hadde fortalt om at hun fikk 100 prosent krigspensjon i 1988. To andre, Alma Fossedal og Ragnhild Brattetveit, hadde fått avslag. Høsten 2004 ba jeg dem ringe rundt og telle opp: Ingen av de sju fra klasse 4P (1944-45) som hadde søkt etter 2000, fikk krigspensjon av RTV. En fikk 20 prosent etter å ha anket til TR. Alle de 13 som min informant fra klasse 7 P snakket med, hadde søkt etter 1988, og alle fikk krigspensjon, mange mellom 50 og 100 prosent. Dette forsterket bildet av at både RTV og TR hadde blitt strengere *etter at Stortinget hadde gått inn for en liberalisering*. På dette grunnlaget konkluderte vi på plakaten i slutten av filmen, med at RTV har blitt strengere. RTV hadde ikke lagt fram tall som beviste det motsatte. Men etter at filmen var levert til NRK i juli 2005, bestemte jeg meg for å framskaffe sikrere dokumentasjon, og i desember 2005 ba jeg Minneforeningen om å sende ut et enkelt spørreskjema om krigspensjon til foreningens medlemmer. Jeg fikk 33 svar, alle med fullt navn (de kunne velge anonymitet). Sammen med mine tidligere undersøkelser, hadde jeg dermed oversikt over 40 ulike søkere. Av dem søkte 18 før år 2000, og 20 mellom 2000 og 2005. Da vi klargjorde filmen for NRK- visning i september 2006, var jeg dermed helt sikker på at det var full dekning for påstanden. Etter visningen i oktober 2006 ble jeg ringt opp av ytterligere to som har søkt, og fått avslag i perioden 2000 og 2005. Dermed kan jeg dokumentere at 22 som har søkt mellom 2000 og 2005, fikk avslag i RTV. Det er over 2/3 av de cirka 30 som RTV opererer med. (BT 9.10.06)Hva som har skjedd med søknadene til de resterende åtte, vet foreløpig bare RTV.

2d)Krigspensjon: Finne ut mer om hvilken kunnskap RTV bruker som grunnlag, og hvordan de bruker forskning på barn:

Før jeg gikk inn i problematikken med krigspensjon, tok jeg det for gitt at RTV bruker moderne forskning på barn og krigstraumer som grunnlag for sine avgjørelser når det gjelder søkere som var barn under krigen. Jeg trodde også Eitinger- utvalget hadde hatt dette perspektivet, og ble derfor forundret over at RTV stadig viste til Eitinger- rapporten når de avsto søknader fra Holen-barna, selv når søkerne beskrev symptomer som jeg syntes var forenelig med definisjonene av post- traumatisk stress- syndrom. Først etter at filmarbeidet var ferdig, oppdaget jeg hvor viktig dette var, og begynte å finlese Eitinger- rapporten en gang til, på jakt etter ”barneperspektivet”. Konklusjon: Rapporten baserer seg kun på forskning om voksne, hovedsakelig voksne, stridende menn. (Se BT 11.10.06).

Jeg har også undersøkt om TR legger vekt på barns sårbarhet og kunnskap om barn i sine avgjørelser. I de 12 Laksevågs - kjennelsene jeg fikk tilsendt, har TR bare i fire kjennelsene vist til barnets lave alder og dermed større sårbarhet. I de ni saksmappene jeg har sett som gjelder anker fra Finnmarkssøkere, nevnes barnets spesielle sårbarhet bare sporadisk.

2e)Krigspensjon: Jeg ville finne ut om RTV som en følge av dommen i Gulating Lagmannsrett i desember 2005, ville styrke sin kunnskap om barn, og i større grad bruke fagmiljøer som har spesialkunnskap om barn og traumer:

Jeg syntes det var naturlig at de ekspertene som lagmannsretten hadde lyttet, heretter vil bli brukt av RTV som sakkyndige i Holen/ Laksevåg- saker. (Psykiater Odd Hellesøy og psykolog Atle Dyrgrav fra Senter for krisepsykologi, og psykiater Bjarte Stubbhaug ved Haukeland Sykehus). Dette har som jeg før har nevnt, ikke skjedd.

Jeg har også prøvd å finne ut om RTVs eksterne ekspertise trekker inn forskning på barn når de vurderer krigspensjonssøkere. Jeg har trålt den 31-siders vurderingen som professor Ulrik Malt laget på oppdrag fra RTV i mai 2004. Der skulle han vurdere om huleboerne fra Sørøya burde ha rett til krigspensjon. Vurderingen inneholder noen få linjer om barns psykologi . Han skriver om barna under krigen: ”Vi vil derfor anta at belastningen hos personer som var barn i perioden 1944-45 i stor grad var avhengig av de voksnes reaksjoner”.

D) Kort beskrivelse av organiseringen av arbeidet, metodebruk, kildebruk, problem underveis mv.

1a)Organisering og metode: Samle historisk kunnskap:

Før 2003 hadde jeg en del kunnskap om de faktiske hendelsene 4. oktober 1944, fra bøker og egne artikler fra 1994 (50- års markeringen), fra avisutklipp jeg hadde samlet etter 1994. I bunn lå selvfølgelig brokker av kunnskap som slapp gjennom til oss som ble født på Laksevåg etter krigen, fra de som opplevde bombingene.

Straks Sverre Pedersen og jeg hadde bestemt oss for å sette i gang med filmprosjektet, leste jeg Bergens Tidende fra perioden 5. - 15. oktober 1944 på mikrofilm. Jeg ville danne meg et bilde av hendelsene slik de ble beskrevet av den nazi- styrte pressen, bli kjent med navnene på de som omkom, få bedre oversikt over lokalgeografien og utstrekningen av skadene.

Jeg tilbrakte flere arbeidsdager på Laksevåg Museum med å studere utstillingen om flyangrepene på Laksevåg, gå gjennom lageret med gjenstander, pluss kasser med usortert tekst og bildemateriale. Der snakket jeg også med museets dugnadsgjeng av eldre Laksevågsfolk- nyttige informanter i startfasen. Jeg laget lister over gjenstander, fotograferte, og fikk låne materiale med meg. Jeg begynte nå å bygge opp mitt eget digitale bildearkiv, som seinere er utvidet med private bilder fra intervjuobjektene.

Jeg tok kontakt med historikerne Kjell Fossen, Dag Tangen og Halvor Sperbund , for å få avklart om den vanlige oppfatningen av angrepet på Laksevåg og strategien bak, stemte med historikernes vurderinger. Jeg antok at fortielsen rundt 4.oktober 1944 hadde gitt grobunn for en del myter: Var for eksempel ubåtbunkeren hovedmålet for angrepet, slik de fleste har trodd. Historikerne har også hjulpet meg å kontrollere opplysningene rundt fotografiene jeg ønsket å bruke i filmen, artiklene og tegneserieboken.

1b) Organisering og metode: Få kontakt med kildene og bygge kontaktnett:

Den største utfordringen i starten var å finne ut hvordan jeg skulle ta kontakt med overlevende skolebarn, og samtidig være hensynsfull og ikke trenge meg på noen som ikke ville snakke om det.

1c) Organisering og metode:Vise oss for kildene:

I mai 2003 tok jeg kontakt med ”Minneforeningen av 4. oktober 1944” (stiftet i 1999). Avtalte med leder Nils Lexander at han skulle presentere vårt prosjekt på det årlige minnemøtet i kirken. Jeg ba produsenten prioritere å komme over fra Oslo sammen med fotograf til minnesamlingen, for å vise oss for de vi ville ha kontakt med. Ved utgangen delte vi ut 200 informasjonsark om oss og prosjektet ved utgangen. Der sto mitt navn, adresse og telefonnumre, og en oppfordring til å ta kontakt. Respons: I løpet av de neste dagen fikk jeg over 30 telefoner fra folk som ville fortelle om sine opplevelser den dagen. Jeg noterte fra alle samtalene, og seinere valgte vi ut de som vi ville spørre om å delta i filmen. Alle jeg spurte svarte ja.

En måte å vise meg for kildene og fortelle om prosjektet, var å la meg intervju i lokalavisen Sydvesten i februar 2004. En av de fire i filmen tok kontakt som et resultat av det, en annen har gitt vesentlig informasjon om krigspensjon.

I mai 2005 ble jeg bedt om å lage en artikkelserie for Sydvesten. Dette sa jeg ja til, tross dårlig betaling, for å få enda bedre kontakt med kildene. Det slo til. Hadde vi begynt med filmen i dag, ville vi ha funnet mange mulige deltakere blant de som har ringt meg siden mai 2005.

Bare fire Holen- barn er med i filmen. Jeg har vært opptatt av at ingen av de 12 som brukte tiden sin på å fortelle oss sine sterke historier, skulle få se resultatet, enten på film eller trykk. Dermed har intervjuene som ikke ble med i filmen, blitt brukt i artikler i Levende Historie, Forsvarsforum og Innsikt (i forbindelse med 60- års- markeringen høsten 2004) og noen er med på faktasidene i tegneserieboken ”Bomber over barneskolen”.

1d) Organisering og metode: Gjøre meg mest mulig tilgjengelig

Jeg bestemte meg tidlig for å gjøre meg tilgjengelig. (Mellom mars 2003 og januar 2006 har jeg snakket med nærmere 100 mennesker som opplevde bombingene av Laksevåg. Våre intervjuobjekter til filmen ble funnet blant disse. Jeg regner med at jeg har hatt nærmere 400 telefonsamtaler med kilder. Jeg fikk ytterligere 40- 50 henvendelser etter at filmen ble vist på NRK.

Jeg har gått så ofte som mulig på møter der kildene samles, som i Laksevåg Kulturhistoriske forening eller på samlinger i Minneforeningen. Vel så viktig som å orientere om arbeidet med filmen, har det vært å snakke med folk i pausene, etter underholdningen og utlodningen.

1e) Organisering og metode: Skaffe og fordype meg i saksdokumenter om krigspensjon:

For å danne meg et bilde av behandlingen av søknadene om krigspensjon, har det vært avgjørende at krigspensjonssøkerne fra et tidlig tidspunkt lot meg se saksmappene sine, i første omgang fra tre av de som deltar i filmen. I mappen lå all skriftlig dokumentasjon og korrespondanse: Søknadsskjema og søkerens beskrivelse av sine problemer, sakkyndiguttalelser, innvendinger fra søkere eller behandlende lege, avgjørelsene i RTV og kjennelsene fra TR. De knappe kjennelsene jeg fikk oversendt fra TR ville ikke gitt tilstrekkelig informasjon. Ofte manglet også RTVs innstilling.

Siden jeg leste om ham i ”Bomber over Laksevåg”, hadde jeg hatt et spesielt ønske om å bli kjent med Robert Pedersen, fordi hans mor og søster omkom i huset sammen med min farmor, men først i 2003 våget jeg. Han gav meg opplysningen som skulle til for å komme på sporet av Stortingsvedtaket fra 1990: Annonsen som oppfordret til å søke om krigspensjon for psykiske skader. Jeg fikk også se hans saksmappe, som utvidet kunnskapen min om at loven praktiseres svært snevert: Robert ble avvist fordi han ikke var i en bygning som ble bombet. (Se BT 13.1.07) .

2a) Problemer: Jakten på tallene:

I denne prosessen har staten, ved RTV/NAV og Sosial- og arbeidsdepartementet / Arbeids- og inkluderingdepartementet, hele veien strittet imot å gi ut viktige opplysninger. ”Vi har ikke behov for tall”, sa RTVs Ottar Vold rett ut i september 2005, da jeg for tredje gang ba om tall. Nå er det bare toppsjefer og pressetalsfolk som uttaler seg, og kun på epost. Det samme gjelder TR, som i starten var behjelpelig med å sende meg alle digitaliserte Holen- saker etter. Men TRs velvillighet var ikke tilstrekkelig til gi et dekkende bilde av hvordan søkerne blir behandlet nå i forhold til før 1990, eller før og etter 2000: Bare vel en fjerdedel av avslagene blir anket til TR.

Da jeg skjønnte at RTV aldri ville gi meg tallene, og politikerne ikke tok saken alvorlig nok til å be om å få dem på bordet, prøvde jeg bakveien: Først mine kontakter i to pikeklasser, seinere ved å sende ut et enkelt spørreskjema gjennom Minneforeningen. Jeg spurte om de hadde søkt, årstall, innvilgelse eller avslag, om de hadde blitt innkalt til RTVs sakkyndige, og hvorfor de eventuelt ikke hadde søkt. Dermed fikk jeg også avdekket at mange ikke hadde søkt fordi de ikke visste at det var mulig, mens andre ikke orket fordi det hadde hørt om andres vansker med å få gjennomslag.

b) Problemer: Tåketale mot fakta

Et annet stort problem har vært hvordan RTV/NAV, departementet (AID) og TR bruker tåketale som motargument mot fakta – og får lov til det av politikerne! Helt siden 2004 har RTV/NAV hevdet at de har blitt mer liberale, også overfor søkere fra Laksevåg, uten å dokumentere det med tall. Dette skjedde også i rettssalen i november 2005. De udokumenterte påstandene om mer liberal saksbehandling har statsrådene i de to siste regjeringene godtatt. Først Sosial- og arbeidsminister Dagfinn Høybråten, som i 2004 nektet på at det hadde skjedd innstramminger, selv om stortingsrepresentant Olav Gunnar Ballo (SV) kunne vise til nettopp en slik utvikling overfor Finnmarks- søkere. Da jeg spurte Sosial - og arbeidsdepartementet høsten 2005 både om Finnmarks- og Laksevågs- søkere, var svaret identisk, uten dokumentasjon.(BT 9.10.06)

I november 2006 spurte jeg både NAV og AID om hvordan de kan hevde at de har blitt mer liberale, når min undersøkelse viser at 22 av 30 fra Laksevåg som har søkt etter 2000, har fått avslag. ”Fordi vi bruker presumpsjon”, er svaret. Dette ble gjentatt av statsråd Bjarne Håkon Hansen på spørsmål fra stortingsrepresentant Torbjørn Hanssen, H. (BT 11.1.07) . Presumpsjon betyr at saksbehandlerne antar at krigshendelsen søkeren har vært utsatt for, var av en slik alvorlighetsgrad at de ut fra Eitinger- utvalgets kriterier antar at eventuelle psykiske lidelser skyldes krigshendelsen. Men RTV/NAV bruker *ikke* presumpsjon i Holen- sakene. Jeg har ikke fått svar fra NAV på hvorfor de benekter at de har blitt strengere ved å vise til en praksis de faktisk ikke har i Holen- sakene. Jeg har ennå ikke fått svar på mitt spørsmål i epost til AID 1.11.07:

” Vil departementet be RTV/NAV klargjøre om/ hvordan de bruker presumpsjon i Laksevågssakene?”

Under begrepet ”tåketale” må jeg også plassere statsråd Bjarne Håkon Hansens bruk av objektiv dokumentasjon” i sitt svar til de før nevnte. For da jeg spurte om jakten på objektiv dokumentasjon vil innebærer at AID vil kreve å få tallene på bordet, svarte AID nei. (BT 11.1.07 s.17)

2c) Problemer : Vanskelig å få juridisk vurdering:

På samme måte som de fire som vant fram da de gikk til søksmål mot staten, kunne jeg ikke forstå at både RTV og TR kunne konkludere med at lagmannsrettens dom, der staten tapte, ikke ville få konsekvenser for avgjørelsene i andre Holen- saker. Det var vanskelig å begripe, når staten blant annet ble dømt for forskjellsbehandlet i forhold til de Holen- barna som hadde fått krigspensjon. Jeg har i flere runder prøvd å lokalisere advokater som har greie på krigspensjon, men det blir stadig færre av dem, siden det også blir færre krigspensjonssaker. Da jeg begynte å jobbe med min 2. BT- serie, var jeg opptatt av å finne en som kunne foreta en uavhengig advokat som var villig til å lese hele dommen, og kommentere den. (BT 12.1.07).

Til slutt noen ord om konsekvensene av mitt arbeid, så langt:

Politiske følger:

Flere Stortingspolitikere fra Hordaland- benken lovet i 2005 overfor Sydvesten å gjøre noe, men ingenting skjedde før i begynnelsen av 2006, da Ågot Valle (SV, Hordaland) tok kontakt med AID for å få til en granskning og endring av praksis. I april 2006 sendte ”Minneforeningen av 4. Oktober 1944” brev til alle partigruppene på Stortinget, sammen med ”Sår som aldri leges” på dvd. Svaret fra AID kom samtidig med visningen av filmen på NRK: AID ville be RTV/NAV om å redegjøre for egen praksis, og ha en rapport ferdig i juli 2007. Dette svaret ble også sendt ordføreren Geir Iversen i Hasvik kommune i Finnmark.

Midt i oktober 2006 sendte også stortingsrepresentant Torbjørn Hansen (H, Hordaland) et skriftlig spørsmål til statsråd Bjarne Håkon Hanssen, og fikk et liknende svar som Minneforeningen og ordfører Iversen. I BT 14.1.07 sier fire Hordalandspolitikere at de er rystet av det som har kommet fram i Bt de siste dagene, og at de skal ordne opp. Det gjenstår nå å se.

Forskningsmessige følger:

På minnemøtet 4. Oktober 2006 presenterte psykolog Dagfinn Winje ved Univ. i Bergen planene for en stor undersøkelse av seinvirkninger hos Holen/Laksevåg- barna, for første gang. Den er nå satt i gang.

Følger for de det gjelder::

Mitt subjektive inntrykk er at filmen, artiklene og tegneserieboken har tatt bort noe av skammen og tausheten som har knuget de som opplevde den allierte bombingene som barn. Det merker jeg slik:

- Enda flere har ringt meg og fortalt historien sin.
- Mange med foreldre som har hatt sterke krigspåkjenninger har tatt kontakt, og sagt at de nå forstår foreldrene sine bedre.
- Flere har begynt å snakke med hverandre: For eksempel har de som har deltatt i filmen, fortalt om mange positive tilbakemeldinger. De har også opplevd at skolekamerater som før alltid har sagt at det er best å glemme, nå har skiftet mening, og forteller dem om plagene sine. De har hørt flere fortelle om at de får mer varme og forståelse fra familie og folk rundt seg.
- Flere har snakket med familien, enten for første gang, eller mer inngående, om sine opplevelser og ettervirkninger.

- Flere uttrykker sinne overfor myndighetene, noe leserbrevne i BT etter filmen og den første artikkelserien viste.
- Av de jeg vet om er det fem som har gjenopptatt sakene sine, to nye søkere, og tre som vurderer å søke.
- Minneforeningen har blitt mye mer aktiv, arrangert debattmøte og filmframvisning, og benyttet seg av krisepsykolog Atle Dyregrov på to møter. Jeg har også blitt bedt om å orientere om krigspensjon og Rikstrygdeverket.

Hovedkilder:

a) Muntlige:

Mine viktigste kilder for å forstå hva som skjedde 4. oktober 1944 og konsekvensene av bombingene, har vært de 12 personene som vi intervjuet for filmen, og nesten 100 andre som opplevde bombeangrepet enten på skolen eller andre steder på Laksevåg. Noen har jeg møtt og snakket mye og ofte med, andre har jeg bare snakket med på telefonen en gang.

På et tidlig tidspunkt fikk jeg kontakt med historikere (se D, 1a) psykolog Atle Dyregrov ved Senter for krisepsykologi i Bergen, som har utfyllt min kunnskap om barn og krigstraumer og foreslått litteratur.

Jeg har også fått svært nyttig informasjon av to tidligere Sørøya- barn, den ene huleboer vinteren 1944, den andre tvangsdeportert.

Gjennom dem og deres hjelper Rolf Andersen fra Sørlandet (Se BT 11.1.07), fikk jeg forståelse av at krigspensjonsproblemene ikke begrenser seg til søkere fra Holen/Laksevåg. Andersen har siden sommeren 2005 også tatt på seg å hjelpe flere Holen- barn i å gjenoppta sine saker. Dermed kjenner han nå begge sakskomplekser, og vært en stor hjelp i å forstå hvordan lov og forskrifter anvendes på de to gruppene. Han har også gitt meg innblikk i sin korrespondanse med Stortingspolitikere og statsråder, som han i årevis har utfordret med spørsmål om krigspensjon. Til gjengjeld har jeg sendt ham utklipp av mine artikler og annet informasjon som han kan ha nytte av.

b) Skriftlige:

”Bomber over Laksevåg”, av Arne Lyngvi, 1991

”Laksevågs historie, bind III”, av Kjell Fossen, 1991

”Brennpunkt Westküste”, av Halvor Sperbund, 2004

”Barn under krig”, av Berit Nøkleby og Guri Hjeltne, 2000

”Krigsårene i Bergen” av Stein Towsen, 2004

”Norge i krig, bind 1-8”

”Oppvekst i krig”, Trygve Guldbrandsen, 2003

”Tragedien i Laksevåg”, red. Reidar Sundsteigen, 1994

”Krigsskader og senvirkninger - krigspensjonering gjennom 50 år”

Leo Eitinger, Ottar Vold og Lars Weisæth, Rikstrygdeverket 1995

Alice Maud Guldbrandsen: ”Tavsheden blev min sang. Bombardementet af Den franske skole marts 1945”, 2005.

”Lyst og fryd”- bladet til Laksevåg Kulturhistoriske forening. Artikler og innlegg om 4. Oktober 1944.

Egne artikler fra 1994 i Vi Menn, Aktuelt Perspektiv, Kulturnytt og Norsk skoleblad. Egne artikler i Sydvesten (2005-2006), Advokatbladet (2004-2006), og Utdanning (2006).

Artikler i BT og Morgenavisen oktober 1944. 1994-2006: BT og BA om Holen- barna, Aftenposten, Finnmark Dagblad, Vårt Land om krigsbarna, Alta- bataljonen og huleboerne fra Sørøya.

11 saksmapper fra Sørøya- søkere

14 TR- kjennelser om søkere fra Laksevåg, av dem sju hele saksmapper, pluss deler av fire saksmapper ved gjennopptak fra Holen/Laksevåg- søkere

1 Lagmannsrettskjennelse i en Holen- sak.

2 Trygderettskjennelser om søkere fra Telavåg, pluss lagmannsrettskjennelse i den ene saken.

”Utredning knyttet til spørsmålet om krigspensjonering for ”huleboere” 1944-45”, av prof. Dr. med Ulrik F. Malt, april 2004.

”Krigspensjonering (Eitinger- utvalget)- Innstilling fra Rikstrygdeverkets arbeidsgruppe om praktisering av årsakskravet i hovedlovene om krigspensjonering. 1988.

Rikstrygdeverket og Trygderettens årsberetninger.

Andre muntlige og skriftlige:

Epost-dialog og telefonsamtaler med Nordsjøfartsmuseet om Eitinger- rapporten og Telavåg- barna.

Epost- dialog, telefonsamtaler og intervjuer med historikere og amatørhistorikere om ubåter, fly og krigsteknologi.

Epost-dialog med Alice Maud Guldbrandsen om bombingene av en barneskole i København, seinvirkninger, informasjon om britisk strategi etc.

7) Hvor mye arbeidstid og eventuell fritid er brukt på prosjektet?

Sviktende finansiering av filmen har gjort det uhyre vanskelig å gjennomføre prosjektet. Det viser mitt regnestykke:

Fra mars 2003 til januar 2006 brukt ca. 950 timer på prosjektet. (Tid brukt på å lese bøker er holdt utenom) Da hadde jeg fått utbetalt kr. 119.260 fordelt på artikler og film. Min vanlige timesats er kr.500. Det betyr at jeg har fått lønn for 238 timer og jobbet over 700 timer gratis. I praksis har vel 500 av disse timene tatt av min arbeidstid. I 2006 –07 har jeg jobbet for BT med temaet, og blitt betalt i tråd med frilanssatsene.

8) Spesielle erfaringer dere vil nevne

Grave- journalistikk er spennende, givende og lærerik!

Dette er det mest meningsfylte jeg har gjort i mine 28 år i faget. Jeg skulle gjerne fortsatt å nøste videre på flere av de løse trådene som ennå finnes her, for eksempel om hvordan de

allierte planla angrepet, og hvorfor de to påfølgende bombeangrepene ble gjennomført med større presisjon.

Grave- journalistikk er for de rike:

Jeg har tidligere erfart at grave- journalistikk er en luksus som frilansjournalister sjelden kan tillate seg. Nå har jeg beviset: (se regnskapet over).

Tid er nøkkelordet. Bruk tid, og du får vite mer og hele prosessen blir mer givende! Særlig tar det tid å vinne tillit, og kanskje særlig blant mennesker som bærer på tunge byrder. Jeg lærte at du kan snakke med folk om alt, bare du har antenne fremme og lar dem bestemme takten.. Men tid er penger, og uten trygg finansiering kan dette bli mitt første og siste besøk i dokumentarfilmbransjen.

Bergen 15-1-07

Ingebjørg Jensen

Vedlegg 1: Dokumentarfilmen "Sår som aldri leges

Vedlegg 2: Artikkelserie i Bergens Tidende, okt. 2006

Vedlegg 3: Artikkelserie i Bergens Tidende, jan. 2007